

УДК 37.032

Дмитро МОСІН

м. Миколаїв

mosyan2007@gmail.com

РЕФЛЕКСІЯ – ЯК ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ ЧИННИКІВ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається поняття рефлексії, як один з чинників підготовки фахівців у спеціальних вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, що намагаються модифікувати свої навчальні плани й програми, теми науково-дослідних робіт, насичуючи їх інноваційними технологіями відповідно до соціальних змін. Доведено, що без персонального осмислення педагогом власної діяльності не можна вирішувати основне завдання системи педагогічної освіти – сприяти розвитку компетентного, культурного фахівця. Актуальність проблеми підсилюється ще й тим фактом, що загальноосвітня школа все ще отримує вчителів, чия діяльність спрямовується репродуктивним мисленням, яке не сприяє діалоговому спілкуванню, не створює належних умов для інтелектуального й духовного розвитку учнів і самих себе.

Ключові слова: рефлексія, індивідуальність вчителя, музичне мистецтво, рефлексія вчителя.

Рефлексія – це педагогічна проблема, шляхи розв'язання якої полягають у формуванні потреб і мотивів самопізнання, навчанні людини способів самопізнання, розвитку у неї здатності до ідентифікації і рефлексії, здатності підвищувати рівень самоповаги, самоухвалення, долати страхи і вибудовувати захисти тощо. Найефективнішим є самовиховання у себе здатностей до самопізнання – особистість самостійно ставить перед собою мету й завдання і своєю власною працею досягає її.

У вітчизняній психології рефлексивне знання, як результат осмислення суб'єктом своєї життєдіяльності розглядається Л. Виготським, А. Леонт'євим, С. Рубінштейном Ф. Василюком, М. Гінзбургом, Н. Гуткиной, А. Лазурским та ін. Експериментальним дослідженням особистісного аспекту рефлексії присвячені роботи Н. Гуткиной, Е. Новікової, І. Семенова, С. Степанова, А. Холмогоровой, В. Зарецького та ін. [6].

Рефлексія – це знання і розуміння суб'єктом самого себе, а також з'ясування того, як інші знають і розуміють його особистісні особливості, емоційні реакції і когнітивні уявлення. Це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. Іншими словами це механізм подвоєного, дзеркального відображення суб'єктів. Цими суб'єктами можуть бути як люди, так і різні «Я»: «Я» – що пізнає і «Я» – пізнає, «Я», що спостерігає одночасно з «Я» – що пізнає і «Я» – пізнає. Художня література, поезія рясніють зразками рефлексій, коли герої думають за інших або розмірковують про самого себе.

Формування рефлексії може бути забезпечене організацією соціально-психологічних ситуацій, які включають у собі процес порівняння власної діяльності з діяльністю «нормативного іншого». Це створює передумови усвідомлення суб'єктом себе, ситуації, партнера по взаємодії й побудови на цій основі внутрішніх засобів регуляції поведінки. Усвідомлюючи свої дії та їхні підстави, людина починає розглядати їх як специфічні об'єкти, стає по відношенню до них вільною, може їх замінити чи вдосконалити.

Вивчення особливостей особистісної рефлексії індивідуальності майбутнього вчителя музичного мистецтва вимагало звернення до філософських і психологічних досліджень в області рефлексивних процесів і механізмів.

Вивчення рефлексії як філософська категорія свідомості і мислення налічує багатовікову історію, багато в чому збігається з розвитком уявлень людини про самого себе. В німецькій класичній філософії (І. Кант, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель) рефлексія розглядалася як аналіз наукою власних засобів пізнання, або особливий вид теоретичної ретроспекції і асоціювалася з гносеологічної проблематикою обґрунтування істинності знань.

У даний час філософські уявлення про рефлексію отримали подальший розвиток. Вони активно залучаються для обґрунтування або розв'язання таких, методологічних проблем, як організація міждисциплінарних досліджень, перспективна розробка засобів комплексного вивчення і проектування системних об'єктів, оптимізація, управління системами [6].

Однак, у рамках даної роботи ми обмежимося розглядом концептуальних уявлень про рефлексію у психологічних дослідженнях. Вивчення наукової психологічної літератури з досліджуваної проблеми показує її комплексний, багатоаспектний характер, що виявляється у широкому спектрі психологічних напрямів її розробки.

У вітчизняній психології розвиток наукового інтересу до рефлексії було підготовлено опрацюванням даного поняття на теоретичному рівні психологічного знання В. Сеченовим, Б. Ананьєвим, П. Блонским, Л. Виготським, С. Рубінштейном та ін. в якості одного з пояснювальних принципів організації і розвитку психіки людини, і насамперед її вищої форми – самосвідомості.

У контексті нашої роботи особливий інтерес представляють дослідження особистісної рефлексії індивідуальності майбутнього вчителя музичного мистецтва, що вказують на її особливу роль в становленні і розвитку особистості. Ще Д. Райнері, виокремивши два типи рефлексії – «онтологічну» (здатність перебувати в логіці змісту знання) і «психологічну», зверну до суб'єкта як джерела знань, відкрив шлях вивчення особистісної рефлексії [6]. Вона функціонує при самовизначенні суб'єкта всередині власного уявлення про себе (встановлення внутрішніх орієнтирів і способів розмежування «Я» і «не Я»). Специфіка рефлексивних процесів при самовизначенні обумовлена духовним світом людини, його здатність до осмислення або переосмислення власного досвіду, знань про себе, почуттів, оцінок, думок, відносин і т. д. Саме особистісна рефлексія вириває людину з безперервного потоку життя і змушує стати у зовнішню позицію по відношенню до самого себе [2].

У даний час феномен особистісної рефлексії індивідуальності майбутнього вчителя досить широко досліджується в різних прикладних аспектах психологічних проблем в зарубіжній науці. Це дослідження в області педагогічної психології – М. Екенберг, М. Мэнтай, Я. Мун, у психології розвитку – Я. Хойер і А. Клейн, С. Пиншаэн, Я. Сніду та С. Вайтбоне, Р. Женева і Н. Кечодж, К. Топі і Я. Панськи, в області психології особистості це дослідження С. Бачос, Я. Шнедер.

На погляд Ю. Орлова, особистісний тип рефлексії несе функцію самовизначення особистості. Особистісний ріст, розвиток індивідуальності відбувається саме в процесі усвідомлення

сенсу, який реалізується в конкретному сегменті життєвого процесу. Насамперед процес самопізнання, у вигляді осягнення своєї Я-концепції, що включає відтворення і осмислення того, що ми робимо, чому робимо, як робимо і як ставилися до інших, і як вони ставилися до нас і чому, за допомогою рефлексії веде до обґрунтування особистісного права на зміну заданої моделі поведінки, діяльності, з урахуванням особливостей ситуації.

А. Карпов пише: «Психіка тим і унікальна, що в ній (в системі) закладений такий механізм, який дозволяє долати власну системну обмеженість, постійно виходити за власні межі, роблячи саму себе предметом власного функціонування» [6]. Автор підкреслює, що рефлексія є однією з найважливіших здатностей, без розвитку якої неможливо уявити розвиток суб'єктності й унікальності людини.

За словами Я. Пономарьова, рефлексія може розглядатися як шлях до переосмислення стереотипів власного досвіду. Людина стає для самої себе об'єктом управління, з чого випливає, що рефлексія як «дзеркало», відбиває всі зміни, що відбуваються в ньому, стає основним засобом саморозвитку, умовою і засобом особистісного зростання [4].

На наш погляд, особливу роль у вивченні розвитку індивідуальності майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах психологічних взаємодій у тісному зв'язку з їх рефлексією зіграли представники школи рефлексивної психології творчості (І. Семенов, Я. Пономарьов, Ю. Степанов та ін). Їх роботи мають найважливіше значення для нашого дослідження.

У нашій роботі ми опираємося на наукових поглядах І. Семенова, згідно з яким розвиток індивідуальності майбутнього вчителя музичного мистецтва є стороною розвитку творчої спрямованості особистості в процесі подієвої взаємодії.

Особистісна рефлексія, на думку С. Степанова, задає зв'язність і осмисленість подій людського життя, забезпечує мобілізацію особистісно-інтелектуальних ресурсів у проблемно-конфліктних ситуаціях і породжує дієво-перетворювальне ставлення особистості, як цілісного «Я» людини, до його власної поведінки, а також до його соціокультурного і речовинно-екологічного оточення. Вона покликана забезпечити створення нових способів поведінки, спілкування і діяльності, а також смислових перспектив реалізації потенціалу індивідуаль-

ності майбутнього вчителя у творчості. Завдяки особистісній рефлексії задається особливе рефлексивно-інноваційне середовище, що сприяє проникненню культури рефлексивного мислення у всі форми діяльності.

Провідна роль рефлексії у самодетермінації людини затверджується представниками суб'єктно-діяльнісного підходу (С. Рубінштейн, К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський, А. Петровський та ін).

С.Рубінштейн виділяв два способи життєдіяльності людини: «злитий» і «відсторонений» (рефлексивний). Саме другий спосіб, на його думку, є суб'єктивним, так як дає можливість самостійно, ініціативно вибирати свій життєвий шлях і керувати ним. Його розвиток приурочено до розвитку механізмів рефлексії життєвого шляху та формування сенсу життя. Щоб зрозуміти шлях свого розвитку в його справжньої людської сутності, людина повинна розглядати його з трьох рефлексивних позицій свого «Я»: чим я був? – що я зробив? – чим я став?» [7]. Таким чином, на основі суб'єктно-діяльнісного підходу, ми укладаємо, що рефлексія являє собою магістральний шлях розвитку суб'єктності, індивідуальності, унікальності та неповторності особистості.

Рефлексія індивідуальності майбутнього вчителя музичного мистецтва є тим психологічним механізмом, за допомогою якого здійснюється перехід людини на вищий рівень розвит-

ку. Отже, необхідність її появи зумовлена усвідомленням чи скоріше переживанням людиною обмеженості вже засвоєних способів взаємодії із зовнішнім світом. Тому рефлексивний процес здійснюється стихійно. Він є засобом забезпечення соціалізації індивіда, але не стає постійно діючим механізмом розвитку вчителя музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Давыдова Г. И. Социорефлексика развития личности подростков // Ярослав. психол. вестн. – Вып. 16. – М. : Ярославль, 2005.
2. Деркач А. А. Рефлексивная акмеология творческой индивидуальности / А. А. Деркач, И. Н. Семенов, А. В. Балаева. – М. : РАГС, 2005.
3. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры / Под. ред. М.Г. Ярошевского. – М. : Воронеж, 1996. – 513 с.
4. Психолого-педагогические аспекты развития творчества и рефлексии / Я. А. Пономарев, И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов и др. – М. : МФО ; ИФ АН СССР, 1988.
5. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001.
6. Семенов И. Н. Развитие проблематики рефлексии и ее изучение на факультете психологии Высшей школы экономики // Психология: Журн. Высш. шк. экономики. – 2007. – № 3.
7. Степанов С. Ю. Личностно-рефлексивный диалог в развитии творческих возможностей учащихся // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологического консультирования / Под ред. А. А. Бодалева. – М., 1987.
8. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности – М. : МПСИ, 1996. – 112 с.
9. Григорович М. В. Личностная рефлексия как фактор развития личности подростка // Молодой ученый. – 2011. – № 6, Т. 2. – С. 92–94.

Dmytro MOSIN

Mykolaiv

REFLECTION – AS ONE OF THE MAIN FACTORS OF INDIVIDUALITY OF THE FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART

In Ukraine there is an extensive network of higher and secondary special educational institutions for the training of teachers that are trying to modify their curricula and programs, themes, research papers, saturating them with innovative technologies according to social change. However, without a personal understanding of the teacher's own activities is impossible to solve the main task of pedagogical education system to foster the development of competent, cultured professional. The urgency of the problem is reinforced by the fact that our school still gets teachers, whose activity is directed reproductive thinking, which is not conducive to dialog communication, does not create appropriate conditions for intellectual and spiritual development of students and themselves;

Key words: reflection, personality, teacher, music art, reflection of the teacher.

Дмитрий МОСИН

г. Николаев

РЕФЛЕКСИЯ – КАК ОДИН ИЗ ГЛАВНЫХ ФАКТОРОВ ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье рассматривается понятие рефлексии, как фактор подготовки специалистов специальных высших и средних специальных учебных заведений, которые пытаются модифицировать свои учебные планы и программы, темы научно-исследовательских работ, насыщая их инновационными технологиями согласно социальных изменений. Доказано, что без персонального осмысле-

ния педагогом собственной деятельности нельзя решать основная задача системы педагогического образования – способствовать развитию компетентного, культурного специалиста. Актуальность проблемы усиливается еще и тем фактом, что наша школа все еще получает учителей, чья деятельность направляется репродуктивным мышлением, которое не способствует диалоговому общению, не создает надлежащих условий для интеллектуального и духовного развития учеников и самих себя.

Ключевые слова: рефлексия, индивидуальность учителя, музыкальное искусство, рефлексия учителя.

Стаття надійшла до редколегії 05.02.2017

УДК 37.041

Ірина ПАРФЕНТЬЄВА, Валентина КРИВА

м. Николаїв
innagek68@mail.ru

ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНЦІЯ»

У статті розглядається сутність поняття «компетенція», розвиток та вживання цієї категорії в науковому просторі. З'ясовано, що компетенції тісно пов'язані з поняттям «компетентність» та компетентнісним підходом. Розглянуто співвідношення понять «компетенція» і «компетентність». З'ясовано, що для визначення поняття «компетенція» немає єдиного тлумачення, багато науковців та дослідників трактують по-різному це поняття, так само як і енциклопедичні словники різних галузей. Виявлено, що деякі представники поняття «компетенція» та «компетентність» ототожнюють, акцентуючи увагу на практичній спрямованості компетенцій, а інші принципово розмежовують ці поняття, виділяючи компетентність як первинну категорію. Також з'ясовано, що на сьогоднішній день немає єдиної загальноприйнятої класифікації компетенцій, так само як і немає єдиної точки зору на те, скільки і яких компетенцій має бути сформовано у людини.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, кваліфікація, готовність, професійна діяльність.

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними змінами, що відбуваються в сфері праці та управління, в освітньому просторі, в соціальному житті загалом, які призвели до трансформації поглядів на те, яким має бути сучасний фахівець. На сьогодні необхідно бути не тільки професіоналом своєї справи, але й здатним жити в умовах, які постійно змінюються, виявляти ініціативність, брати на себе відповідальність, приймати адекватні рішення в невизначених ситуаціях, постійно удосконалювати свою професійну майстерність.

Нова парадигма освіти повинна бути орієнтована на формування потреб в постійному поповненні та оновленні знань, удосконалення вмінь та навичок, їх закріплення і перетворення в компетенції [1; 2]. Мета дослідження – визначення походження та сутності поняття «компетенція».

У наш час поряд з проблемою визначення поняття компетентності та її видів, виникло питання про співвідношення понять «компетенція» і «компетентність». У педагогічній науці можна виділити два напрямки, ті які синонімізують і диференціюють ці два поняття. Пред-

ставники першого напрямку (В. Болотов, В. С. Ледньов, М. В. Рижаків, В. В. Серіков та ін.) ці поняття ототожнюють, акцентуючи увагу на практичній спрямованості компетенцій. Прихильники другого напрямку (І. О. Зимня, О. М. Мутовська, А. В. Хуторський, С. Є. Шишов та ін.) принципово розмежовують ці поняття, позиціонуючи компетентність як первинну категорію. І. А. Зимня розуміє під компетенцією «деякі внутрішні, потенційні, приховані знання, уявлення, системи цінностей, які потім виявляються в компетентності людини» [5]. А. В. Хуторський під компетенцією розуміє «соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері» [8]. Компетентність з його точки зору – це «володіння відповідною компетенцією, сукупність особистісних якостей учня, обумовлених досвідом його діяльності в певній соціально і особистісно-значущої сфері» [8]. Таким чином, автор розглядає компетентність як сукупність взаємопов'язаних особистісних якостей (знання, вміння, навички, здібності, ціннісно-сміслові орієнтації) і готовність їх застосування в певній діяльності.